

ภาคผนวก

## ภาคผนวก

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาการบรรลุมรรคในพระพุทธศาสนาเถรวาท เฉพาะกรณีของ พระพาคิยทารุจิรยเถระ” มีเนื้อหาบางส่วนที่ผู้วิจัยแสดงไว้โดยย่อ หรือมีเฉพาะหัวข้อธรรม ซึ่งยังมี รายละเอียดที่ควรทำความเข้าใจเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

๑. พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๒ – พุทธวงศ์ - จริยาปิฎก เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๑๗๘-๒๒๐ หน้า ๒๖๒ – ๒๗๖ พาคิยเถรปาทาน ที่ ๖ ว่าด้วยประวัติในอดีตชาติของพระพาคิยเถระ

๒. พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน ๒ เล่ม ๑ เล่มที่ ๗๒ ข้อที่ ๑๒๖ หน้า ๒๗๔ – ๒๘๙ เรื่อง พาคิยเถรปาทาน ที่ ๖ (๕๓๖) ว่าด้วยบุรพจริยาของพระพาคิยเถระ

รายละเอียดด้านเนื้อหาที่แสดงเพิ่มเติมต่อไปนี้จะประโยชน์แก่ผู้เริ่มศึกษา หรือเป็น การทบทวนองค์ความรู้ด้านปริยัติสำหรับผู้ที่มีความรู้อยู่แล้วจะทำให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้นเกี่ยวกับ เนื้อหาที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕  
 พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๒ พุทธวงศ์ จริยาปิฎก  
 เล่มที่ ๒๕ ข้อ ๑๗๘ - ๒๒๐ หน้า ๒๖๒ - ๒๖๗

๒๖๒

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน

[๕๔. กัจจายน

## ๖. พากุญเฑราปทาน

### ประวัติในอดีตชาติของพระพากุญเฑระ

(พระพากุญเฑระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า)

[๑๗๘] ในกัปที่ ๑๐๐,๐๐๐ นับจากกัปนี้ไป

พระผู้มีพระภาคพระนามว่าปทุมุตตระ  
 ทรงเป็นผู้นำ(สัตว์โลก) มีพระรัศมีมาก  
 เป็นผู้เลิศในลกทั้ง ๓ เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว

[๑๗๙] ข้าแต่พระมุนี เมื่อพระผู้มีพระภาค  
 ตรัสสรรเสริญคุณของภิกษุผู้ตรัสรู้ได้เร็วพลัน  
 ข้าพระองค์ได้ฟังแล้วมีจิตเบิกบาน  
 จึงได้ทำสักการะพระผู้มีพระภาค ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่

[๑๘๐] ข้าแต่พระมุนี ข้าพระองค์ถวายทานตลอด ๗ วัน  
 แต่พระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระสาวก  
 ถวายอภิวัตพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว  
 บรรณาดำแหน่งนั้นในกาลนั้น

[๑๘๑] ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ข้าพเจ้าว่า

วรรค]

๖. พาทิยเถราปทาน

๒๖๓

[๑๘๔] เขาปรารณาดำแหน่งของภิกษุผู้ตรัสรู้เร็วพลัน  
ในอนาคต จักมีพระมหาวิระพระนามว่าโคดม

[๑๘๕] เขาจักมีนามว่าพาทิยะ  
เป็นธรรมทายาท เป็นโอรสที่ธรรมเนรมิต  
จักเป็นสาวกของพระศาสดาพระองค์นั้น'

[๑๘๖] ครั้นนั้น ข้าพเจ้ายินดีแล้ว  
หมั่นกระทำสักการะแด่พระมหามุนีจนตลอดชีวิต  
จุติแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ ดุจไปยังที่อยู่ของตน

[๑๘๗] ข้าพเจ้าจะเป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็ตาม  
ย่อมเป็นผู้มีความสุข เพราะอานุภาพแห่งกรรมนั้น  
ข้าพเจ้าเวียนว่ายตายเกิดจึงได้ส่วยสมบัติ

[๑๘๘] เมื่อสิ้นศาสนาของพระกัสสปีรเจ้า  
ข้าพเจ้าได้ขึ้นไปยังภูเขาศิลาล้วน  
บำเพ็ญเพียรตามคำสอนของพระชินสีห์

[๑๘๙] เป็นปัสสิลลปริสทธิ ยี่โกเอก

[๑๙๒]        ครรณน ข้าพเจ้ายายามวายนามทะเลใหญ่  
 ไปถึงท่าประเสริฐชื่อสุปปารกะ  
 ข้าพเจ้ามีคนที่รู้จักน้อย

[๑๙๓]        นุ่งผ้าเปลือกไม้เข้าไปยังบ้านเพื่อก่อนข้าว  
 ครั้งนั้น หมูชนพากันยินดีกล่าวว่า  
 ‘ผู้นี้เป็นพระอรหันต์มาที่นี่แล้ว’

[๑๙๔]        พวกเรารู้สึกการะพระอรหันต์นี้ด้วยข้าว น้ำ  
 ผ้า ที่นอน และเภสัชแล้ว จักถึงความสุข’

[๑๙๕]        ครั้งนั้น ข้าพเจ้าได้ปัจจัย เป็นผู้ที่พักเขาสักการบูชาแล้ว  
 จึงเกิดความดำริโดยไม่แยบคายขึ้นว่า เราเป็นพระอรหันต์

[๑๙๖]        ลำดับนั้น บุพเพชาธูวารจิตของข้าพเจ้า

วรรค]

๖. พาหิยเถราปทาน

๒๖๕

ยัมแย้ม เบิกบานใจที่จะได้พบพระอรหันต์ผู้ประเสริฐ  
 นาม นามพิงใจ ผู้มีพระญาณเป็นโคจรไม่มีที่สิ้นสุด

[๒๐๐]      ครั้งนั้น ข้าพเจ้าออกจากที่นั่นไปด้วยตั้งใจว่า  
 ‘เราเมื่อชนะกิเลสได้ก็จะได้เห็นพระพักตร์  
 ที่ปราศจากมลทินของพระศาสดาในกาลทุกเมื่อ’  
 ไปถึงแคว้นที่ร่ำรมนั้นแล้วได้ถามพวกพราหมณ์ว่า  
 ‘พระศาสดาผู้ทำชาวโลกให้เปล็ดเพลนประทับอยู่ ณ ที่ไหน’

[๒๐๑]      ครั้งนั้น พราหมณ์ทั้งหลายตอบว่า  
 ‘พระศาสดาผู้ซึ่งบนันท์และเทวดากราบไหว้

๒๖๖

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน

[๕๔. กัจจายน

[๒๐๖]

ครั้งนั้น ข้าพเจ้ามีความปรารถนาแรงกล้าในธรรม

จึงได้ทูลอ้อนวอนพระพุทธเจ้าบ่อย ๆ

พระองค์แสดงธรรมอันเป็นสัพพัญญุตบาทที่ลึกซึ้งแก่ข้าพเจ้า

[๒๐๗]

ข้าพเจ้าได้ฟังธรรมของพระองค์แล้ว



วรรค]

๖. พาหิยเถราปทาน

๒๖๓

- [๒๑๓] พระฤๅษีผู้ประเสริฐ เสด็จออกจากนคร  
ทอดพระเนตรเห็นพระพาหิยทวารุจิริยะผู้นุ่งผ้าเปลือกไม้  
เป็นนักปราชญ์ ซึ่งมีความร่ำร้อนอันลอยได้แล้ว
- [๒๑๔] ล้มลงที่ภูมิกาค ดุจคันเสาธงใหญ่อันลมพัดให้ล้มลง  
หมดอายุ กิเลสเหือดแห้ง ทำกิจในศาสนาของพระชินเจ้า
- [๒๑๕] ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสเรียกสาวกทั้งหลาย  
ผู้ยินดีในศาสนาว่า เธอทั้งหลายจงช่วยกันยกร่าง  
ของเพื่อนพรหมจารีแล้วนำไปเผาเสียเถิด
- [๒๑๖] จงสร้างสถูปบูชา เขาเป็นคนที่ปริษามากนิพพานแล้ว  
สาวกผู้ทำตามคำของเรา  
เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายฝ่ายที่ตรัสรู้ได้เร็วพลัน
- [๒๑๗] คาคาที่มีประโยชน์คาคาเดียวที่คนพึงแล้วสงบระงับได้  
ย่อมดีกว่าคาคาที่ไร้ประโยชน์ตั้ง ๑,๐๐๐ คาคา<sup>๑</sup>
- [๒๑๘] ดิน น้ำ ลม ไฟ ไม่ตั้งอยู่ในนิพพานใด  
ในพระนิพพานนั้น ดาวฤกษ์ที่สุกสว่างก็ส่องแสงไปไม่ถึง  
ดวงอาทิตย์ก็ส่องแสงไปไม่ถึง
- [๒๑๙] ดวงจันทร์ก็ส่องแสงไปไม่ถึง ความมืดก็ไม่มี  
อนึ่ง เมื่อใด พราหมณ์ผู้ได้ชื่อว่าเป็นมุนี  
เพราะเป็นผู้สงบ รู้จริงด้วยตนเองแล้ว
- [๒๒๐] เมื่อนั้น เขาย่อมพ้นจากรูปภพ อรูปภพ สุข และทุกข์<sup>๒</sup>  
พระโลกนาถผู้เป็นมุนี เป็นที่พึงของโลกทั้ง ๓  
ได้ตรัสไว้อย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้

ได้ทราบว่ ท่านพระพาหิยเถระได้ภาษิตคาคาเหล่านี้ ด้วยประการฉะนี้

### พาหิยเถราปทานที่ ๖ จบ

<sup>๑</sup> ขุ.ธ. (แปล) ๒๕/๑๐๑/๖๑

<sup>๒</sup> ดูเทียบ ขุ.ธ. (แปล) ๒๕/๑๐/๑๘๘

พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล  
ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย  
พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๒ เล่ม ๑  
เล่มที่ ๗๒ ข้อ ๑๒๖ หน้า ๒๗๔ – ๒๘๙

๒๗๔

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน

[๑๒๖]

## พาหิยเถราปทานที่ ๖ (๕๓๖) บุรพจริยาของพระพาหิยเถระ

[๑๒๖] ในกัปที่ ๑๐๐,๐๐๐ แต่กัปนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามชื่อว่าปทุมุตตระ ทรงเป็นผู้นำ มีพระรัศมีมาก เป็นผู้เลิศใน ๓ โลก ได้เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว

เมื่อพระมุนีตรัสสรรเสริญคุณของภิกษุ ผู้ตรัสรู้ได้เร็วพลัน เราได้ฟังแล้วเกิดพุดใจ จึงได้ทำสักการะแด่ พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่

ถวายทานแด่พระมหาโมหิณี พร้อมด้วยพระสาวก ตลอด ๗ วัน ถวายบังคมพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วปรารธนาตำแหน่งนั้น ในครั้งนั้น

ลำดับนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงพยากรณ์เราว่า จงดูพราหมณ์ที่หมอบอยู่แทบเท้าของเรานี้ ผู้เอิบอิมสมบุรณเห็นได้ชัด

ผู้คล้อยกายด้วยสังวาลทองคำ ผุดผ่อง ผิวบาง ริมฝีปากแดงเหมือนผลตำลึงสุก มีฟันขาว คม เรียบเสมอ

มากด้วยกำลังคือคุณ มีชนลูกชูชัน มีหัวใจพองโต เป็นบ่อเกิดแห่งกระแสน้ำคือคุณ มีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใสด้วยปีติ

เขาปรารธนาตำแหน่งแห่งภิกษุ ผู้ตรัสรู้ได้เร็วพลัน พระมหาวีรเจ้าพระนามว่าโคดม จักเสด็จอุบัติขึ้นในอนาคต

เขาจึงเป็นพระบรมมหาราชครู

๑๒๖]

กัจจายนวรรคที่ ๕๔ พาทิยเถราปทานที่ ๖

๒๗๕

นั้น เป็นโอรสอันธรรมเนรมิต จักมีนามว่าพาทิยะ เป็นสาวกของพระศาสดา

และครั้งนั้น เราเป็นผู้ยินดี หมั่นกระทำสักการะพระมหามุนีเจ้า ตราบเท่าสิ้นชีวิต จุตได้ไปสวรรค์ จดไปยังที่อยู่ของตน

เราจะเป็นเทวดาหรือมนุษย์ ย่อมเป็นผู้ถึงความสุข เราจึงได้ท่องเที่ยวด้วยแรงกรรมนั้น ได้เสวยสมบัติ

เมื่อพระศาสนาของพระกัสสปีริเจ้า เคลื่อนคล้อยลง เราได้ขึ้นไปบนภูเขาคิลาล้วน บำเพ็ญเพียรตามคำสอนของพระชินเจ้า

เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ มีปัญญา ทำตามคำสอนของพระชินเจ้า เรา ๕ คนด้วยกัน จุตจากอภัตถภาพนั้นแล้ว ได้ไปสู่เทวโลก

เราเกิดเป็นพาทิยะ ในภารุกัจจนคร อันเป็นเมืองอุดมนั้น ภายหลังได้เล่นเรือไปยังสมุทรสาคร แต่ไม่ประสบความสำเร็จ (ไปไม่ถึงฝั่ง)

ไปได้ ๒-๓ วันเรือก็อับปางลง ครั้งนั้น เราตกลงในมหาสมุทร อันเป็นที่อยู่แห่งมังกรร้ายกาจ ที่น่าสะพรึงกลัว

ครั้งนั้น เราพยายามว่ายข้ามทะเลใหญ่ ไปถึงท่าสำคัญชื่อสปารกะ มีคนรู้จักน้อย

เรางูงผ้าเปลือกไม้ เข้าไปยังหมู่บ้านเพื่อบิณฑบาต ครั้งนั้น หมู่ชนพากันยินดีกล่าวว่า นี่พระอรหันต์ ท่านมาที่นี่แล้ว

พวกเราสักการะพระอรหันต์นี้ด้วยข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน และเภสัช แล้วจักเป็นผู้มีความสุข

ครั้งนั้น เราได้ปัจจัย ได้รับสักการบูชาจาก  
คนเหล่านั้น จึงเกิดความดำริโดยไม่แยบคายขึ้นว่า เรา  
เป็นพระอรหันต์

ครั้งนั้น บรพเทวดารู้วาระจิตของเรา จึงตกเดือน  
ว่า ท่านหาธุระช่องทางแห่งอุบายไม่ จะเป็นพระอรหันต์  
ได้อย่างไรเล่า

ครั้งนั้น เราอันเทวดานั้นตกเดือนแล้ว เกิดความ  
สลดใจ จึงสอบถามเทวดานั้นว่า พระอรหันต์ผู้  
ประเสริฐกว่านรชนในโลกนี้ คือใคร อยู่ที่ไหน

(เทวดานั้นบอกว่า)

พระชินเจ้า ผู้มีพระปัญญามาก ผู้มีปัญญาเสมือน  
แผ่นดินอันประเสริฐ ประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี แคว้น  
โกศล พระองค์เป็นโอรสของเจ้าศากยะ เป็นพระอรหันต์  
ไม่มีอาสวะ ทรงแสดงธรรมเพื่อบรรลुพระอรหัต

เราได้สดับคำของเทวดานั้นแล้ว เอิบอímใจ เหมือน  
คนกำพร้าได้ขุมทรัพย์ กระหýmใจ เบิกบานใจที่จะได้  
พบพระอรหันต์ผู้ประเสริฐ น่าชม ชวนมอง มีพระ  
ญาณเป็นโคจรไม่มีที่สุด

ครั้งนั้น เราออกจากที่นั่นไปด้วยตั้งใจว่า เมื่อ  
เราชนะกิเลสได้ ก็จะได้เห็นพระพักตร์อันปราศจาก  
มลทิน ของพระศาสดาตลอดเวลา เราไปถึงแคว้นอัน  
น่ารื่นรมย์นั้นแล้ว ได้ถามพวกพราหมณ์ว่า พระศาสดา  
ผู้ทำชาวโลกให้ยินดี ประทับอยู่ที่ไหน

ครั้งนั้น พราหมณ์ทั้งหลายตอบว่า พระศาสดา  
อันนรชนและทวยเทพกราบไหว้ เสด็จเข้าไปสู่บุรีเพื่อ  
บิณฑบาต ท่านชวนชวายเป็นจะเข้าเฝ้าพระมุณี ก็จึงรีบ

กลับไป จงเข้าไปถวายบังคม พระองค์ผู้เป็นบุคคลผู้  
เลิศนั้นเถิด

ลำดับนั้น เราเข้าไปยังกรุงสาวัตถี อันอุดมสมบูรณ์  
ได้พบพระองค์ ผู้ไม่มักมาก ไม่ติดในรสอาหาร กำลัง  
เสด็จไป (บิณฑบาต)

ทรงถือบาตรพระเนตรไม่ออกแวก ทรงยังอมตรธรรม  
ให้โชติช่วงอยู่ในนครนี้ ประหนึ่งเป็นที่อยู่ของสิริ มี  
พระพักตร์รุ่งเรืองดุจรัศมีดวงอาทิตย์

ครั้นพบพระองค์แล้ว เราจึงได้หมอบลง กราบทูล  
ว่า ข้าแต่พระโคตม ขอพระองค์โปรดเป็นที่พึงของ  
ข้าพระองค์ ผู้เสียหายไปในทางผิดด้วยเถิด

พระมุนีองค์ที่ ๗ ได้ตรัสว่า เรากำลังเที่ยว  
บิณฑบาต เพื่อประโยชน์แก่การช่วยสัตว์ให้ข้ามพ้น  
เวลานี้ไม่ใช่เวลาที่จะแสดงธรรมแก่ท่าน

ครั้งนั้น เราผู้ปรารถนาแรงกล้าในธรรม จึงได้  
ทูลอ้อนวอนพระพุทธรเจ้าข้าแล้วข้าเล่า พระองค์ได้ตรัส  
พระธรรมเทศนาสุญญตบทอันลึกซึ้งแก่เรา

เราได้สดับธรรมของพระองค์แล้ว บรรลุความสิ้น  
ไปแห่งอาสวะ เป็นผู้มีอายุจบสิ้น โอ เราเป็นผู้อัน  
พระศาสดาทรงอนุเคราะห์

เราเผากิเลสทั้งหลายแล้ว ถอนภพขึ้นได้หมดแล้ว  
ตัดกิเลสเครื่องผูกมัดข้างตัดเชือกแล้ว เป็นผู้ไม่มีอาสวะอยู่

การที่เราได้มาในสำนักพระพุทธรเจ้าของเรา เป็น  
การมาดีแล้วหนอ วิชชา ๓ เราได้บรรลุแล้วโดยลำดับ  
คำสอนของพระพุทธรเจ้า เราทำเสร็จแล้ว

คุณวิเศษเหล่านี้คือ ปฏิสัมภี ๔ วิโมกข์ ๘ และ

อภิญญา ๖ เราทำให้แจ้งแล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้า  
เราทำเสร็จแล้ว

พระพาหิยทารุจิริยเถระประกาศอย่างนี้แล้ว ถูก  
แม่โคที่ถูกผีสิง ขวิดให้ล้มลงที่กองขยะ

พระเถระผู้มีปรีชามาก เป็นนักปราชญ์ ครั้น  
กล่าวบุรพจริตของตนแล้ว ก็ปรินิพพานในกรุงสาวัตถี  
ที่อุดมสมบูรณ์

พระฤๅษีผู้ประเสริฐ เสด็จออกจากพระนคร ทอด  
พระเนตรเห็นท่านพระพาหิยะ ผู้นุ่งผ้าเปลือกไม้ ผู้  
เป็นนักปราชญ์ มีความร่ำร้อนอันลอยแล้ว

ล้มลงที่พื้นดิน ดุจเสาคันทรงใหญ่ถูกลมพัดให้ล้ม  
หมดอายุ ก็เลสเหือดแห้ง ทำตามคำสั่งสอนของ  
พระเจ้าแล้ว

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสเรียกสาวกทั้งหลาย  
ผู้ยินดีในพระศาสนาว่า รับสั่งว่า ท่านทั้งหลายจงช่วย  
กันนำร่างของเพื่อนพรหมจารีไปเผาเสียเถิด

จงสร้างสถูปบูชา เขาเป็นคนมีปรีชามาก นิพพาน  
แล้ว สาวกผู้ทำตามคำของเราผู้นี้ เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย  
ผู้ตรัสรู้ได้เร็วพลัน

คาถาแม่ตั้งพัน ถ้าประกอบด้วยบทที่ไม่เป็น  
ประโยชน์ คาถาบทเดียวที่บุคคลฟังแล้วสงบระงับได้  
ยังประเสริฐกว่า

น้ำ ดิน ไฟ และ ลม ไม่ตั้งอยู่ ในนิพพาน  
ใด ในนิพพานนั้น ดาวประกายพรึกส่องไปไม่ถึง  
ดวงอาทิตย์ก็ส่องแสงไปไม่ถึง

ดวงจันทร์ก็ส่องแสงไปไม่ถึง ความมืดก็ไม่มี อนึ่ง

อรรถกถากัจจายนวรรคที่ ๕๔ พหิยเถราปทานที่ ๖ ๒๗๙

เมื่อใด พราหมณ์ผู้ได้ชื่อว่าเป็นมุนี เพราะความเป็น  
ผู้หนึ่ง รู้จริงด้วยตนเองแล้ว

เมื่อนั้นเขาพ้นจากรูปภพ อรูปภพ สุขและทุกข์  
พระโลกนาถผู้เป็นมุนี เป็นที่นับถือของโลกทั้ง ๓ ได้  
ตรัสไว้ด้วยประการฉะนี้แล.

ทราบว่ ท่านพระพหิยเถระได้ภาสิตคาถาเหล่านี้ ด้วยประการ  
ฉะนี้แล.

พหิยเถราปทาน จบ

## อรรถกถาพหิยเถราปทานที่ ๖

พึงทราบคำอธิบายในอปทานที่ ๖ ดังต่อไปนี้

อปทานของท่านพระพหิยทวารุจิรยเถระ มีคำเริ่มต้นว่า ในกัปที่  
๑๐๐,๐๐๐ แต่กัปนี้ (อิโต สตสหัสสมหิ) ดังนี้.

แม้พระเถระรูปนี้ ก็เป็นผู้มีอธิการอันทำไว้แล้วในพระพุทธรเจ้า  
พระองค์ก่อน ๆ ได้สั่งสมบุญทั้งหลายอันเป็นอุปนิสัยแห่งพระนิพพานไว้  
ในภพนั้น ๆ ในกาลแห่งพระผู้พระภาคเจ้า พระนามว่าปทุมุตตระ ท่าน  
เกิดในตระกูลพราหมณ์ สำเร็จการศึกษาในศิลปะของพราหมณ์แล้ว ไม่  
ขาดตกบกพร่องในคัมภีร์พระเวท. วันหนึ่ง ไปยังสำนักของพระศาสดา  
ขณะฟังธรรมมีใจเลื่อมใส ได้เห็นภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งพระศาสดาทรงแต่งตั้ง  
ไว้ในตำแหน่งผู้เลศกว่าภิกษุผู้ชูปปาฏิญญา (ตรัสรู้ได้เร็วไว) อยากได้  
ตำแหน่งนั้นบ้าง จึงได้ถวายนามแด่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรเจ้าเป็นประมุข  
ตลอด ๗ วัน เมื่อล่วง ๗ วันไปแล้ว ได้หมอบลงที่บาทมูลของพระผู้มี  
พระภาคเจ้า ตั้งความปรารถนาไว้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในวันที่ ๗

## ๒๘๐ วิสุทธชนวิลาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย อปทาน

จากวันนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแต่งตั้งภิกษุใดไว้ในตำแหน่งผู้เลิศจว่า พวกภิกษุผู้ชูปาฏิญญา ในอนาคตกาล ขอข้าพระองค์จงเป็นเหมือน ภิกษุรูปนั้น ในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งด้วยเถิด. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรวดดูด้วยอนาคตังสญาณ ทรงทราบว่าความปรารถนา จะสำเร็จ จึงทรงพยากรณ์ว่า ในอนาคตกาล ผู้นี้จักบวชในศาสนาของ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า โคดม เป็นผู้เลิศจว่าพวกภิกษุผู้ชูปาฏิญญา. เขาทำบุญเป็นอันมากจนตลอดอายุ จุตีจากอภัพนั้นแล้ว เกิด ในเทวโลก เสวยสมบัติอยู่ในกามาวจร ๖ ชั้นในเทวโลกนั้น และได้ เสวยสมบัติมีจักรพรรดิสมบัติเป็นต้น ในมนุษย์โลก อีกหลายร้อยโกฏิกัป ในกาลแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า กัสสปะ เขาเกิดในตระกูลแห่ง หนึ่ง เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานแล้ว ได้ออกบวช. เมื่อพระ ศาสณากำลังเสื่อมถอย ภิกษุ ๗ รูปเห็นความประพตติผิดของบริษัท ๔ เกิดความสลดใจ จึงพากันเข้าไปยังป่า คิดว่า พวกเราจักกระทำที่พึง แก่ตนเอง ในเวลาที่ศาสนายังไม่เสื่อมสิ้น ไหว้พระสุวรรณเจดีย์แล้ว ได้ มองเห็นภูเขาลูกหนึ่งในป่านั้น จึงพูดว่า ผู้มีความห่วงใยในชีวิต จง กลับไป ผู้ไม่ห่วงใยในชีวิต จงขึ้นไปบนภูเขาลูกนี้ แล้วผูกบันไดป็น ขึ้นไปยังภูเขาลูกนั้น ครบทุกรูปแล้ว ผลักบันไดทิ้ง บำเพ็ญสมณธรรมอยู่. ในบรรดาภิกษุ ๗ รูปนั้น พระสังฆเถระ (พระผู้เป็นหัวหน้า) ได้บรรลุ พระอรหัตต์ เพียงข้ามคืน. พระเถระนั้นเคี้ยวไม้สีฟันชื่อนาคลดา ที่สระ อโนดาต ล้างหน้าแล้ว นำเอาบิณฑบาตมาจากอุตตรกรูทวีป พุดกะ ภิกษุเหล่านั้นว่า ผู้มีอายุ จงฉันบิณฑบาตนี้เถิด. ภิกษุเหล่านั้นพูดว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พวกเราได้ทำข้อตกลงไว้เช่นนั้นหรือว่า รูปใดบรรลุ พระอรหัตต์ก่อน รูปที่เหลือจงฉันบิณฑบาตที่รูปนั้นนำมา ? พระเถระ กล่าวว่า ผู้มีอายุ มิใช่เป็นเช่นนั้น. ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า ถ้าเช่นนั้น พวกเราจักทำคุณวิเศษให้เกิดขึ้นได้เหมือนท่านก่อน จึงจักนำมาฉันเอง แล้วไม่ยอมรับ.

## อรรถกถากัจจายนวรรคที่ ๕๔ พาหิยเถราปทานที่ ๖ ๒๘๑

ในวันที่ ๒ พระเถระรูปที่ ๒ ได้เป็นพระอนาคามี ได้นำเอา  
 บิณฑบาตมา นิมนต์ให้ภิกษุที่เหลือฉันเหมือนกัน. ภิกษุเหล่านั้นกล่าว  
 อย่างนี้ว่า ผู้มีอายุ พวกเราทำข้อตกลงไว้หรือว่า พวกเราจักไม่ฉัน  
 บิณฑบาตที่พระมหาเถระนำมา แล้วจักฉันบิณฑบาตที่พระอนุเถระ (พระองค์  
 รองลงมา) นำมา ? พระเถระกล่าวว่า ผู้มีอายุ มิใช่เป็นเช่นนั้น. ภิกษุ  
 เหล่านั้นกล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พวกผมเองก็จักทำคุณวิเศษให้เกิด  
 ขึ้นเหมือนอย่างพวกท่านก่อน ถ้าสามารถหาฉันได้จากการทำเยี่ยงบุรุษ  
 ของตนเอง จึงจะฉัน.

ในบรรดาภิกษุเหล่านั้น พระเถระที่ได้บรรลुพระอรหัต ได้  
 ปรินิพพานไป. พระเถระรูปที่ ๒ เป็นพระอนาคามี ได้ไปบังเกิดใน  
 พรหมโลก ภิกษุอีก ๕ รูปที่เหลือไม่สามารถทำคุณวิเศษให้เกิดขึ้นได้  
 ชุบผอม มรณภาพในวันที่ ๗ ไปบังเกิดในเทวโลก เสวยทิพย์สุขใน  
 เทวโลกนั้นแล้ว ในพุทธรูปบาทกาลนี้ จุตีจากอัตภาพนั้น มาเกิดใน  
 มนุษยโลก. ในบรรดาภิกษุ ๕ รูปนั้น รูปหนึ่งเป็นพระราชาพระนามว่า  
 ปุกกุสาติ รูปหนึ่งเป็นกุมารกัสสปะ อยู่ในกรุงดักกสิลา แคว้นคันธาระ  
 รูปหนึ่งเป็นพาหิยทวารุจิริยะ รูปหนึ่งเป็นทัฬหะมัลลบุตร และรูปหนึ่งเป็น  
 สกัณณปริพาชก.

ในบรรดาคน ๕ คนเหล่านั้น พาหิยทวารุจิริยะนี้เกิดในตระกูล  
 พ่อค้าที่ทำสุปปารกะ ถึงความสำเร็จในด้านพาณิชย์กรรม มีทรัพย์มาก  
 มีโภคะมาก. เขาได้เล่นเรือไปต่างประเทศ พร้อมกับพวกพ่อค้าซึ่ง  
 กำลังเดินทางไปยังสุวรรณภูมิ ไปได้เล็กน้อย เรือก็อับปาง ผู้คนที่  
 เหลือกลายเป็นอาหารของปลาและเต่า รอดมาเพียงเขาเพียงคนเดียว เขา  
 เกาะไม้กระดานแผ่นหนึ่งพยายามว่ายน้ำ ในวันที่ ๗ ก็มาถึงฝั่งที่ทำ  
 สุปปารกะ. เขาไม่มีผ้าห่มและผ้าห่ม มองไม่เห็นสิ่งอื่น จึงเอาปอผูกกิ่ง  
 ไม้แห้งติดกันเข้า นุ่งและห่ม ถือเอากระเบื้องจากเทวสถานไปยังทำ  
 สุปปารกะ. พวกชาวบ้านเห็นเขาเข้า ต่างให้ยาคุและภัตเป็นต้น ยกย่อง

## ๒๘๒ วิสูตรชนวิลาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย อปทาน

ว่า ผู้นี้คนเดียวที่เป็นพระอรหันต์. เมื่อพวกชาวบ้านนำเอาผ้าห่มผ้าห่มมาให้ เขาก็คิดว่า ถ้าเราห่มหรือห่มผ้า ลามและสักการะของเราก็จักหมดไป จึงไม่ใช่ผ้าเหล่านั้น ใช้สอยแต่ผ้าเปลือกไม้ต่อไป.

ต่อมา เมื่อคนส่วนมากยกย่องว่าเป็น พระอรหันต์ พระอรหันต์อย่างนี้ เขาก็มีความคิดเกิดขึ้นในใจอย่างนี้ว่า พวกที่เป็นพระอรหันต์ หรือผู้ปฏิบัติดำเนินไปเพื่อบรรลุพระอรหันต์ มีอยู่ในโลกนี้ ตัวเราก็คือผู้หนึ่งในจำนวนนั้น. เขาเลี้ยงชีวิตด้วยการหลอกลวงอยู่แบบนี้.

ในจำนวนคน ๗ คนที่ป็นภูเขาศึกษาขึ้นไปบำเพ็ญสมณธรรมในศาสนาแห่งพระกัสสปทศพล คนหนึ่งเป็นพระอนาคามีแล้ว ได้ไปบังเกิดในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส ตรวจดูพรหมสมบัติของตนดูว่า มาจากที่ไหน ก็มองเห็นสถานที่ป็นภูเขาศึกษาขึ้นไปบำเพ็ญสมณธรรม คำนึงถึงสถานที่ที่คนที่เหลือไปเกิด ก็รู้ว่าคนหนึ่งปรินิพพานแล้ว และรู้ว่า อีก ๕ คนที่เหลือไปบังเกิดในเทวโลกชั้นกามาวจร ได้ตรวจตราดู ๕ คนนั้นเป็นครั้งคราว. เมื่อตรวจดูรู้ว่า ในเวลานี้คนทั้ง ๕ คนนั้นไปเกิดในที่ไหน ก็เห็นทวารจิริยะ อยู่ที่ท่าสุปารกะ เลี้ยงชีวิตด้วยการหลอกลวง จึงคิดว่า ผู้นี้เป็นคนพาลฉิบหายแล้วหนอ เมื่อคราวก่อนบำเพ็ญสมณธรรม ไม่ยอมฉันแม้บิณฑบาต ที่พระอรหันต์นำมาอย่างอุกฤษฏ์ยิ่ง บัดนี้ เพราะเห็นแก่ท้อง ทั้ง ๆ ที่ไม่เป็นพระอรหันต์ ยังอ้างว่าเป็นพระอรหันต์ เทียวหลอกลวงชาวโลก ไม่รู้ว่าพระทศพลทรงอุบัติขึ้นแล้ว เราจะไปทำให้เขาเกิดความสังเวช ให้เขาทราบว่ พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นแล้ว ทันใดนั้นจึงลงจากพรหมโลก ไปปรากฏต่อหน้าทวารจิริยะ ตอนพลบค่ำ ที่ท่าสุปารกะ. เขาเห็นแสงสว่างส่องมาในที่อยู่ของตน จึงออกมาข้างนอก เห็นท้าวมหาพรหม จึงประคองอัญชลีถามว่า ท่านเป็นใคร. ท้าวมหาพรหมตอบว่า เราเป็นสหายเก่าของท่าน ได้บรรลุอนาคามีผลแล้ว ไปบังเกิดในพรหมโลก หัวหน้าของพวกเราทั้งหมด เป็นพระอรหันต์ปรินิพพานแล้ว ส่วนพวกท่าน ๕ คน ไปบังเกิดในเทวโลก บัดนี้ เรา

### อรรถกถาจารย์นวรรคที่ ๕๔ พาหิยเถราปทานที่ ๖ ๒๘๓

นั้นได้เห็นท่านเลี้ยงชีวิตด้วยการหลอกลวงอยู่ที่นี่ จึงมาเพื่อเตือนท่าน แล้วแจ้งเหตุผล (ให้ทราบ) ว่า พาหิยะ ท่านไม่ใช่พระอรหันต์ ทั้งไม่ได้ก้าวสู่ทางพระอรหันต์ ทั้งไม่มีการปฏิบัติ (ปฏิบัติ) เพื่อก้าวขึ้นสู่ทางพระอรหันต์เลย. ลำดับนั้น ท้าวมหาพรหมได้บอกเขาว่า พระศาสดาทรงอุบัติขึ้นแล้ว และได้บอกเขาว่า พระศาสดาประทับอยู่ในกรุงสาวัตถี ได้ส่งเขาไปด้วยสั่งว่า จงไปเฝ้าพระศาสดาเถิด แล้วก็ได้กลับไปยังพรหมโลกตามเดิม.

ฝ่ายพาหิยะมองดูท้าวมหาพรหมผู้ยืนกล่าวอยู่ในอากาศแล้ว คิดว่า โอ เราทำกรรมหนักหนอ เรามิได้เป็นพระอรหันต์ แต่คิดว่าเป็นพระอรหันต์ ท้าวมหาพรหมบอกกะเราว่า ท่านไม่ใช่เป็นพระอรหันต์ ทั้งท่านมิได้ปฏิบัติตามหนทางพระอรหันต์ด้วย ในโลกนี้มีคนที่เป็นพระอรหันต์อยู่อีกหรือ. ลำดับนั้น พาหิยะจึงถามเทวดานั้นว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น ในโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก ใครเล่าที่เป็นพระอรหันต์ หรือว่าเป็นผู้ปฏิบัติตามหนทางพระอรหันต์ ? ลำดับนั้น เทวดาจึงบอกเขาว่า พาหิยะ ในถิ่นที่เหนือขึ้นไป มีเมืองอยู่เมืองหนึ่ง ชื่อสาวัตถี บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ประทับอยู่ในเมืองนั้น พาหิยะ ก็พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ และทรงแสดงธรรมเพื่อให้คนเป็นพระอรหันต์. ในตอนกลางคืน พาหิยะได้ฟังถ้อยคำของเทวดาแล้ว มีความสังเวชสลดใจ จึงได้ออกจากท่าสุปปารกะทันที ไปถึงกรุงสาวัตถีเพียงชั่วข้ามคืน. และตอนไป เขาไปถึงกรุงสาวัตถีซึ่งมีระยะทางอยู่ไกล ๒,๐๐๐ โยชน์ บ้างว่าด้วยเทวานุภาพ บ้างว่าด้วยพุทธานุภาพ.

ในขณะนั้น พระศาสดากำลังเสด็จเข้าไปยังกรุงสาวัตถีเพื่อบิณฑบาต เขาเข้าไปยังพระเชตวันแล้ว ถามพวกภิกษุหลายรูป ซึ่งกำลังเดินจงกรมอยู่ในที่กลางแจ้งว่า บัดนี้ พระศาสดาอยู่ไหน ? พวกภิกษุตอบว่า พระศาสดาเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี แล้วถามว่า คุณมาจากไหน ?

## ๒๘๔ วิสุทธชนวิลาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย อปทาน

เขาตอบว่า ผมมาจากท่าสุปปารกะ ขอรับ. ถ้ามว่า คุณออกเดินทาง  
เวลามาเมื่อไร เขาตอบว่า ผมออกเดินทางเมื่อเย็นวานนี้ ขอรับ. พวก  
ภิกษุกล่าวต้อนรับว่า คุณเดินทางมาไกล เชิญนั่งก่อน ล้างเท้า ทาน้ำมัน  
พักผ่อนสักครู่ อีกไม่นานจักได้เห็นพระศาสดา. พาหิยะกราบเรียนว่า  
ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ผมไม่รู้อันตรายในชีวิตของพระศาสดา หรือว่าของ  
ตัวผมเอง ผมไม่ได้ยินพัก ไม่ได้นั่งพักในที่ไหนเลย เดินทางมาถึง ๒,๐๐๐  
โยชน์ โดยราตรีเดียวเท่านั้น ผมจักขอเข้าเฝ้าพระศาสดาก่อน แล้วจึง  
จะพัก เขาพูดอย่างนั้นแล้วก็รีบเข้าไปยังกรุงสาวัตถี ได้พบพระผู้มีพระ  
ภาคเจ้า ซึ่งกำลังเสด็จจาริกไปด้วยพระพุทธรูปอันหาที่เปรียบมิได้ คิดว่า  
นานเหลือเกินหนอ เราจึงได้พบพระโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้า ตั้งแต่ที่ได้  
พบเห็นแล้ว น้อมตัวลงตั้งแต่สถานที่ที่มองเห็น กราบลงด้วยเบญจางค-  
ประดิษฐ์ที่กลางถนน จับที่ข้อพระบาทไว้มั่น กราบทูลว่า ข้าแต่  
พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงแสดงธรรมเถิด ขอพระ  
สุคตเจ้า จงทรงแสดงธรรมเถิด เพื่อประโยชน์สุขแก่ข้าพระองค์ตลอด  
กาลนาน. ลำดับนั้น พระศาสดาทรงตรัสห้ามเขาว่า เวลานี้มิใช่กาล  
พาหิยะ เราเข้าไปยังละแวกบ้านเพื่อบิณฑบาต.

พาหิยะฟังพระดำรัสนั้นแล้ว กราบทูลวิงวอนอีกว่า ข้าแต่  
พระองค์ผู้เจริญ ผู้ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ จะขาดอาหารคือคำข้าวหา  
ได้ไม่ ข้าพระองค์ไม่รู้อันตรายในชีวิตของพระองค์ หรือว่าของข้าพระองค์  
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงแสดงธรรมแก่ข้า  
พระองค์เถิด ขอพระสุคตเจ้าจงทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์เถิด. พระ  
ศาสดา ตรัสห้ามอย่างนั้นนั้นแลเป็นครั้งที่ ๒. นัยว่า พระศาสดาได้มี  
พระดำริอย่างนี้ว่า ตั้งแต่เวลาที่พาหิยะนี้พบเรา ร่างกายของเขาทุกส่วน  
ถูกบีบตีทรมานแทบจนไม่มีที่ว่าง ผู้มีกำลังแห่งบีบตีแรงจัด ถึงฟังธรรม ก็ไม่  
สามารถเพื่อบรรลुได้ ให้เขาพักสักครู่เพื่อปรับตัวเป็นกลางเสียก่อน เขา  
เดินทางมาเป็นระยะทางถึง ๒,๐๐๐ โยชน์ โดยราตรีเดียวเท่านั้น จึงมี

อรรถกถากัจจายนวรรคที่ ๕๔ พาหิยเถราปทานที่ ๖ ๒๘๕

ความเหน็ดเหนื่อยอย่างหนัก ให้ความเหน็ดเหนื่อยนั้นระงับลงก่อน เพราะเหตุนั้น พระศาสดาจึงตรัสห้ามถึง ๒ ครั้ง เมื่อเขาทูลขอเป็นครั้งที่ ๓ พระองค์ประทับยืนอยู่ในระหว่างทางนั้นแล ทรงแสดงธรรมโดยอเนกปริยาย โดยนัยเป็นต้นว่า “พาหิยะ เพราะเหตุนี้ เธอพึงศึกษาในข้อนี้ อย่างนี้ว่า เมื่อเห็นจงลักแต่ว่าเห็น”<sup>๑</sup> พาหิยะนั้นขณะกำลังฟังธรรมของพระศาสดา อยู่นั้นแล ได้ทำอาสวะทั้งปวงให้สิ้นไปแล้ว ได้บรรลุพระอรหัต พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔.

พาหิยะนั้น ในขณะที่ได้บรรลุพระอรหัตแล้วนั้นแล ระลึกถึงบุรพกรรมของตน เกิดความโสมนัส เมื่อจะประกาศอุปทานที่เคยประพาศมาในกาลก่อน จึงกล่าวว่า ในกัปที่ ๑๐๐,๐๐๐ แต่กัปนี้ (อิโต สตสหัสสมหิ) เป็นต้น. อุปทานนั้นมีความหมายง่ายทั้งนั้น เพราะมีนัยดังที่กล่าวมาก่อนแล้วนั้นแล. ข้าพเจ้าจะพรรณนาเฉพาะบทที่ยาก.

คำว่า **ผู้เอิบอิม สมบูรณ์ เห็นได้ชัด (หสนํ ปจฺจเวกฺขณํ)**<sup>๒</sup> ความว่า เกิดโสมนัสเต็มเปี่ยมเห็นประจักษ์ คือมีผิวพรรณประดุจคนวัยหนุ่ม ละเอียดย่อนยิ่งนัก.

คำว่า **ผู้คล่องกายด้วยสังวาลทองคำ (เหมยญ โภปจิตฺตํ)** ความว่า ผู้มีอวัยวะ คือสรีระ ได้แก่ ร่างกาย คล่องด้วยสายสังวาลที่ทำด้วยสายทองคำ. คำว่า **ริมฝีปากแดงเหมือนผลตำลึง (ปลมฺพ-พิมฺพตฺมโปฏฺฐํ)** ความว่า มีริมฝีปากทั้ง ๒ ข้างเป็นสีแดงคล้ายกับผลตำลึงสุก. คำว่า **มีฟันขาว คม เรียบเสมอ (เสตติณฺหสมํ ทิฆํ)** ความว่า มีฟันเสมอคล้ายขัดให้เสมอด้วยเครื่องขัดเหล็กและโลหะให้คมสนิท.

คำว่า **มีหน้ายิ้มแย้มแจ่มใสด้วยปีติ (ปีติสมฺมุลฺลิตานนํ)** ความว่า มีใบหน้าเบิกบานด้วยดีด้วยปีติ คือมีหน้าแจ่มใสเช่นกับแผ่นกระจก.

คำว่า **แห่งภิกษุผู้ตรัสรู้ได้เร็วพลัน (ชิปฺปาภิกฺขุณฺณสุส ภิกฺขุโน)**

๑. พ. อ. ๒๕/๔๔/๘๓.

๒. บาลีเป็น ปินสมฺปนฺนเวกฺขณ.

## ๒๘๖ วิสุทธชนวิลาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย อปทาน

ความว่า แห่งภิกษุผู้สามารถเพื่อจะตรัสรู้ได้โดยพิเศษยิ่งโดยพลัน คือ ในขณะที่ยกธรรมขึ้นแสดงเท่านั้น.

ชื่อว่า ได้ไปสรรคฺจฺไปยังที่อยู่ของตน (สคฺคํ อคฺคํ สภวนํ ยถา) ความว่า เราได้ไปสู่โลกสวรรคฺคฺล้ายกับไปบ้านของตน.

ชื่อว่า ท่านหาธุชองทางแห่งอุบายไม่ (น ตวํ อุบายมคฺคณฺณ) ความว่า ท่านมิใช่เป็นผู้รู้หนทางอันเป็นอุบายให้ได้บรรลุพระนิพพาน.

ชื่อว่า เมื่อเราชนะกิเลสได้ (สตฺถุโน สทา ชินฺ) ประกอบความว่า เราเมื่อชนะ (ไชคฺคํ ชินฺ = ชินนฺโต) คือ ปราบความกำเริบได้ ก็จักเห็น คือจะไปดูซึ่งพระพักตร์อันแผ่ไสดุจแผ่นกระจก ของพระศาสดา สัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดเวลา คือทุกเวลา. ชื่อว่า ได้ถามพวกพราหมณ์ว่า พระศาสดาผู้ทำชาวโลกให้ยินดีประทับอยู่ไหน (ทิจเช อปฺจุณฺเฬ กุหิ โลก-นนฺทโน) ความว่า เราได้ถามพวกผู้เกิด ๒ ครั้ง คือ พราหมณ์ ได้แก่ พวกภิกษุ ว่า พระศาสดาผู้ทรงกระทำให้ชาวโลกเลื่อมใส ประทับอยู่ ณ ที่ไหน.

ชื่อว่า ท่านชวนชวายที่จะเข้าเฝ้าพระมุนีก็จงรีบกลับไป (สสฺสวํ ชิปปิ มุนิสฺสนุสฺสโก) ความว่า เป็นผู้ชวนชวาย คือ มีความอุตสาหะ ในการเห็นพระมุนี คือ ในการเห็นพระตถาคตเจ้า จงไปโดยเร็ว ดุจ กระต่าย.

คำว่า รีบไป (ตฺวํ คนฺตฺวา) คือไปโดยเร็วพลัน. คำว่า ผู้ไม่มักมาก ไม่ติดในรสอาหาร (ปิณฑตฺถํ อปิหาคิธํ) ความว่า ไม่ละโมภ ปราศจากความละโมภ ไม่มีความอยากเกี่ยวกับภินทบาต.

คำว่า พระเนตรไม่ออกแวก (อโลลกฺข) เชื่อมความว่า เราได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ไม่ทอดพระเนตรดูข้างโน้นข้างนี้ เสด็จเที่ยวไปเพื่อภินทบาตในกรุงสาวัตถีอันอุดมสมบูรณ์. คำว่า ประหนึ่งเป็นที่อยู่ของสิริ (สิรินิลยสงฺกาส) ความว่า คล้ายกับที่อยู่แห่งสิริ คือความ

### อรรถกถากัจจายนวรรคที่ ๔๔ พาหิยะเถรปาทานที่ ๖ ๒๘๗

งดงามด้วยลักษณะและอนุพยัญชนะ เหมือน คือเป็นเช่นกับเสาค่ายอัน  
โชติช่วง. คำว่า มีพระพักตร์รุ่งเรืองดุจรัศมีดวงอาทิตย์ (รวิทิตติหรานน)  
ความว่า วังพระพักตร์รุ่งเรืองคล้ายกับมณฑลดวงอาทิตย์ที่รุ่งโรจน์อยู่.

คำว่า ผู้เสียหายไปในทางผิด (กุปเถ วิปปณฺณสฺส) ความว่า ขอ  
พระองค์จงเป็นที่พึง คือจงเป็นที่พึงพิงของข้าพระองค์ ผู้หลงไปในทาง  
ที่บัณฑิตติเตียน คือ ในหนทางที่มีอันตราย ได้แก่ปฏิบัติผิด. พาหิยะ  
เรียกพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยพระโคตรว่า ข้าแต่พระโคตม.

ข้อว่า ในนิพพานนั้น ดาวประกายพรึกส่องไปไม่ถึง (น ตตถ  
สกุทา โชตนฺติ) ความว่า หมู่ดาวมีประกายพรึกที่เรืองแสงเป็นต้น ถึงมี  
รัศมีสุกเปล่งปลั่ง ก็ไม่ส่องไปถึง คือ ไม่ส่องแสง. คำที่เหลือมีความ  
หมายง่ายทั้งนั้นแล.

พาทิยะนั้น ครั้นได้ประกาศอุปทานที่ตนเคยได้ประพาศมาใน  
กาลก่อนอย่างนี้แล้ว ได้ทูลขอบรรพชาแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าทันที. และ  
ท่านถูกพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า เธอมีบาตรและจีวรครบแล้วหรือ ?  
กราบทูลว่า ยังไม่ครบพระเจ้าข้า. ลำดับนั้น พระศาสดาจึงตรัสกะท่าน  
ว่า ถ้าอย่างนั้น จงไปหาบาตรและจีวรมาก่อน แล้วก็เสด็จจากไป. ได้  
ทราบมาว่า ท่านบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ ๒๐,๐๐๐ ปี พุดว่า ธรรมดว่า  
ภิกษุควรหาปัจจัยเองใช้เอง ไม่ต้องห่วงใยภิกษุรูปอื่น จึงไม่ได้ทำการ  
สงเคราะห์ภิกษุแม้รูปเดียวด้วยบาตรหรือจีวร. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรง  
ทราบว่ บาตรและจีวรที่สำเร็จด้วยฤทธิ์จะไม่เกิดแก่ท่าน จึงมิได้  
ประทานการบรรพชาด้วยเอหิภิกขุ. ขณะที่ท่านแสวงหาบาตรและจีวร  
กำลังคู้เอวเศษผ้าจากกองขยะอยู่นั่นเอง อมนุษย์ผู้มีเวรกันในกาลก่อน  
เข้าสิงในร่างของโคแม่ลูกอ่อนตัวหนึ่ง ขวิดท่านเข้าที่โคนขาข้างซ้าย ทำให้  
ท่านสิ้นชีวิต. พระศาสดาเสด็จจาริกไปปิณฑบาต ทรงกระทำภตกิจเสร็จ  
แล้ว ออกจากเมืองมาพร้อมกับภิกษุจำนวนมาก ทอดพระเนตรเห็นร่าง  
ของพาทิยะล้มอยู่ที่กองขยะ จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย จงหามพาทิ-

## ๒๘๘ วิสูตรชนวิลาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย อปทาน

ทารุจิริยะนี้ไป แล้วประทับยืนที่ประตูเรือนแห่งหนึ่ง ให้นำเตียงมาแล้ว  
ทรงสั่งพวกภิกษุว่า จงนำร่างนี้ออกไปทางประตูเมืองทำการฌาปนกิจ แล้ว  
นำธาตุไปก่อเป็นสถูปไว้.

พวกภิกษุเหล่านั้นช่วยกันก่อสร้างสถูปบรรจุพระธาตุไว้ที่หนทางใหญ่  
แล้วเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ได้กราบทูลให้ทรงทราบถึงงานที่ตนทำ ต่อมา  
เกิดมีการพูดขึ้นในท่ามกลางสงฆ์ว่า พระตถาคตเจ้าทรงให้ภิกษุสงฆ์  
ฌาปนกิจร่างแล้ว ให้เก็บเอาธาตุมาเป็นเจดีย์ ท่านบรรลุมรรคขั้นใด เป็น  
สามเณรหรือว่าเป็นภิกษุ ? พระศาสดาทรงใช้การพูดนั้นเป็นเหตุเริ่มต้น  
ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย พาหิยทารุจิริยะดำรงอยู่ในพระอรหัต แล้วทรง  
แสดงพระธรรมเทศนาเพิ่มเติมต่อไป. แล้วตรัสบอกว่า พาหิยะนั้น  
ปรินิพพานแล้ว จึงทรงสถาปนาท่านไว้ในตำแหน่งผู้เลิคว่า “ภิกษุทั้งหลาย  
พาหิยทารุจิริยะเลิคว่าภิกษุสาวกทั้งหลายของเรา ผู้ตรัสรู้ได้เร็วพลัน.”

ลำดับนั้น พวกภิกษุทูลถามพระองค์ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ  
พระองค์ตรัสว่า พาหิยทารุจิริยะบรรลुพระอรหัตแล้ว ท่านได้บรรลुพระ  
อรหัตในเวลาใด ? พระศาสดาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ในเวลาที่เขาได้  
ฟังธรรมของเราแล้ว. พวกภิกษุทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แล้ว  
พระองค์ตรัสแสดงธรรมแก่ท่านเมื่อไร ? พระศาสดาตรัสว่า เมื่อเวลาที่  
เราจาริกไปเพื่อภิกษา ยืนอยู่ระหว่างถนน. พวกภิกษุทูลถามว่า ข้าแต่  
พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ประทับยืนอยู่ระหว่างถนน แสดงธรรมเพียง  
เล็กน้อย เขาทำคุณวิเศษให้เกิดขึ้นด้วยพระธรรมเพียงเท่านั้นได้อย่างไร ?  
ลำดับนั้น พระศาสดาจึงตรัสกะภิกษุเหล่านั้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวก  
เธออย่าคิดว่า ธรรมของเราน้อยหรือมาก ด้วยว่า คาถา ๑,๐๐๐ คาถา  
แต่ประกอบด้วยบทอันหาประโยชน์มิได้ ถึงจะมีมาก ก็ไม่ประเสริฐเลย  
แต่บทคาถาเพียงบทเดียวที่ประกอบด้วยประโยชน์ ย่อมประเสริฐแท้” เมื่อ  
จะทรงแสดงธรรมเกี่ยวเนื่อง (กับเรื่องนั้น) จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

**หากว่าคาถาแม้พันหนึ่ง ไม่ประกอบด้วยบทเป็น**

๑๒๗] กัจจายนวรรคที่ ๕๔ มหาโกฏฐิกเถรปาทานที่ ๓ ๒๘๙

ประโยชน์ บพแห่งคาถาเพียงบพเดียวซึ่งบุคคลฟัง  
แล้วสงบได้ ประเสริฐกว่า<sup>๑</sup>

ในเวลาจบเทศนา คน ๘๔,๐๐๐ คนได้ตรัสรู้ธรรมแล้ว.

อรรถกถาพาหิยเถรปาทาน จบ